

Kyss meg over gjerdet - om porter, gjerder og 1800-tallets hageidealer

Widerøe, Hedmarksmuseet

Ny skigard på Hedmarksmuseet

Hva er et gjerde?

Per Hvamstad, etnolog, Alvdal / Nord-Østerdalen, tidl museumsbestyrer / konservator
Nordøsterdalsmuseet, Tynset

Gard er grannesemjar, Horg Bygdetun

Oppdraget

Hva er egentlig et gjerde ?

Hvilke materialer ble brukt ?

Hvor i landskapet forekom gjerder og grinder tradisjonelt ?

Hadde de kun et praktisk formål ?

Hva skiller et gjerde langs åker og eng?

Tilhørte alle gjerder menns verden, eller hadde kvinnene innflytelse over gjerder og grinder / porter i tilknytning til hagene?

Eksempler / erfaringsmateriale

Nord-Østerdalen / Fjellregionen, dal- og fjellbygder, supplert med flatbygder, Hedmarken og Hadeland

-Gardsbruk / februk/ omfattende seterbruk, utmark

- Jernbanen / stasjonsbyer.

-1900, det moderne Norge, industri, gruvedrift, det offentlige Norge

Kilder

Litteratur

Lovtekster, Gulating, Frostating, Magnus Lagabøters Landslov, Gjerdeloven

Kulturhistorisk leksikon for Nordisk middelalder, 1961

- Hagn, norsk artikkel av Rigmor Frimannslund om skigard

Magnus Sandberg: Gjerder før og nå, 1997

G.P.Solberg: Gjerdet i gamle dage, Brøttum årbok 1981

Anna Tranberg: Skigarden i Ringsakboka III, 1993,

Ragnar Pedersen: Seterbruken på Hedmarken, 1974

Jordbruks / vegledningslitteratur ca 1900, lite om skigard

Bondens årbok 1958 piggrå

Muntlig tradisjon

Ut på bygda og spør, begynner å bli seint, men det har en jo alltid sagt, jfr Eilert Sundt i 1850-åra

Norsk etnologisk gransking, Norsk Folkemuseum

-Spørreliste 15 om Gjerde og 48 Grenser og grensemerker mellom eigedomar.

Det lokale museum, Hedmarksmuseet, Hadeland Folkemuseum, Nordøsterdalsmuseet

Historielag

Gjenstanden

Finns bevarte gjerder, stomper og detaljer

Foto

Hedmarksmuseet, Nordøsterdalsmuseet

www.digitalmuseum.no

Arkivalia

-avtaler, rettssaker om beitebruk

-Stridigheter mellom naboer

-Hedmarken forholdet til allmenningene, rett til å ta ut virke til behov

Jordebog

Over de omkring Røraas Q Verkes beliggende Platzer, Som de Hrer Participantere Sig haver tilforhandlet, til 4re Spand 1 Øre 15 Marklaug, efter Fogdens over Ørke og Guldals Fogderie, SrHans Ibsen hans derover holdte Matricul, og os deraf tilstillede Copie eller udtog deraf, fra de Hrer Participantere.

1) Monsr. Matthias Brun er her anført for 3 Marklaug, mens har aldrig brugt mere end 1 Marklaug udi Enersvoren, som nu ligger øde, og i mange Aar ligget under fæfod, og findes i hans skattebog udstrøget, mens i hans skatte Bog findes Een Vold, som Madm Sal. Berent Brun bruger til Een Sommer Sætter, kaldes Joen Siversens Vold, Indhegnet med skigaard, aufles hoe paa 5 á 6 Læs, findes ey noget herefter at stenge med uden smaa Eener, og samme til Brende, er bøxlet af Sal. Berent Brun d 1te Augusti 1705 hos Sal. Jørgen Pedersen, har bekommet dend efter hendes Sal. Værfaader, skylder 1 Marklaug.

2) Ole Raadløes bruger Een Vold til høst Sætter, paa dend østre Side af Dyb-Siøen, Een temmelig god Vold, med Eener Indhegnet, paa Volden aufles 4re Læs Høe, og af de underliggende Kaas-sletter 8te Læs Høe, findes deromkring noget ung Birckeskoug, Rødder til Brende, og Eener Mangfoldig at stenge med, Hans Faders Bøxel Seddel Siiger hand at være forkommet, selv har hand ey bøxlet, mens efter hans skattebog skatter hand 16 s for 1 Marklaug i Dybsølien, saa det Eene Marklaug som skal bruges paa Østre side Stikelen under No. 2 négtes af ham aldig at være brugt, saa her ey efter hans skattebogs befindende kand anføres mere end 1 Marklaug, har faaet det efter sin Fader i brug, 1 Marklaug.

3) Niels Johnsen Røstvender bruger Een Vold udi Enersvoren, Indhegnet med Eener og Steen, findes ey noget at stenge med, har ey Bøxlet, Voldens slette tilstand kommer (av) at han holder ingen Creatur at frøde Jorden med, aufler 1 Læs hoe, kiøbt opladelsen af Madm. Sal. Hendrich Pettersen, skylder efter skattebogen 1 Marklaug.

4) Haanes Vold Encken Ingebor Halvorsdatter bruger Een Bøxel paa Haanesset. Indhegnet med Riisgaard og Eener, derpaa kan aufles 4re Læs Hoe, Bøxlet af Fogden Sr Ibsen d. 6te Augusti 1712, af dem selv Røddet, findes Eener og nogle Rodder til brende og at stenge med, skylder 1 Marklaug.

5) Olle Toresen Timmermand bruger Een Vold paa Haanesset til Sommer Sætter, med skiehage Indhegnet, aufler 3 Læs hoe, boxlet d. 3ie Augusti 1712 af Sr. Ibsen, skylder i Marklaug, findes Eener at stenge med og til Brende, selv oprøddet, nock bruger hand Norden Øresund Een høst Sætter, Volden ei indhegnet, derpaa aufles 3 Læs hoe,

indhegnet med skigard

med ener Indhegnet

indhegnet med Eener og Steen

med skiehage Indhegnet Tidlig 1700

Noen gjerdetyper

Hafelle / hafelling (norrønt hagfella / Gulatingsloven

-felte trer og busker

Skigard / skihafell /

- ski / skived, stør, hork, herk, sveig, rel

Rajegjerde / bordgjerde

- rayer, halvkløvninger, planker / bord, stolper

Steingard / steinmur

-bare stein,

-med ener / bresk, eller gjerde, rayer eller trådgjerde

Risgjerde

-ener, grøft / grop med ener,liggende busker stammer med ener og ris

- krosshafell, staurer i kors, 2 m mellom, stammer, ris under oppi korset, ener og ris (den norrøne hagfella)

Trågjerde

-Netting

-Piggtrå: Bondens håndbok 1958

Stakitt

Grinder / le

Hva er et gjerde?

Ulike typer, noen eksempler fra Hedmarken

Hafella (hagfella)

-lange, unge graner lagt oppa hverandre, 4-5 stk, holdt sammen av et størl

Skigarden

-den dominerende på bilder

Gjerde

-med langsgående bord, rafter

Steingjerde

-mye stein, naturlig å bruke

-dessuten brukt når en skulle planere, bygge opp hager

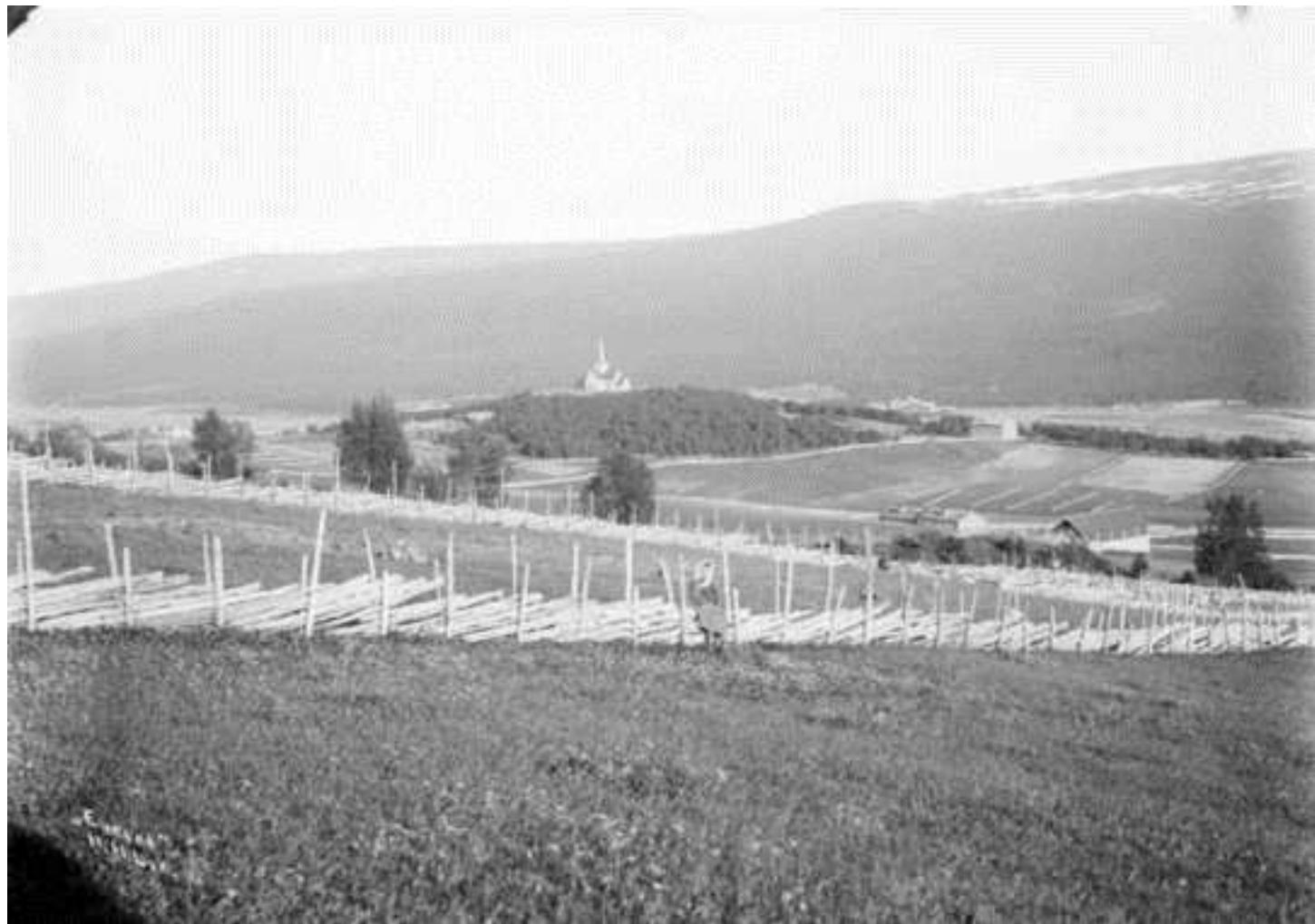
Stakitt

Fra Ring

Hedmarksmuseet, foto Kr. Horne

Lesja kirke, 1908

Maihaugen

Skigard, satt opp ca 1915, revet ca 1980, Folldal

plankegjerde

Lovverket

Gulatingsslova

-Gard er grannesemjar

-Hagfellgard

- Når to eller fleire .. bur på ein bø, skal dei halda gard etter som dei har jord til og som det har vore frå gamal tid

-.... då skal den som opnar grindi, ha ansvar for at ho vert attlati

Magnus Lagabøters Landslov

Nevner fire ulike gjerdetyper: rimagardr, skidagardar, hagfellugardr

Gjerdeloven, Lov om grannegjerde 1961

Skjeberg kirke

Fra Ring

Hedmarksmuseet, foto Kr. Horne

Hedmarksmuseet

Skigard med hon, bakhon

Moshaug Stange

Gammalt frå Stange og Romedal 2011

Fra Trysil 1905

Narjordet, Os

Seter i Romedal allmenning

Tynset kirke ca 1900

Fra Tynset

MINØ

Lilleeluedalen

Alvdal ca 1900 med Steigjela

Parti ved
Stavsjø Kirke.

Enare
476. Carl Norme

Parti fra Mørslue pr. Morskogen St.

Gammalt frå Stange og Romedal 2003

Gammalt frå Stange og Romedal 2007

Reivehafelle Lesja 1908

Ny risgard, enerhafell, Dalsbygda

Steingard med ris, einer, Dalsbygda

Skramstad i Vang

Steingard, Dalsbygda

Steingjerde og skrensemur, Hyen i Nordfjord, 1980

Hedmarksmuseet

Ny skigard skal settes opp

Norsk Folkemuseum

Skigard, 2005 Strålsjøåsen Alvdal

Opplæring og meiningsutveksling ! Dalsbygda 2009

Resultat av hafellåret 2011!

Alvdal stasjon

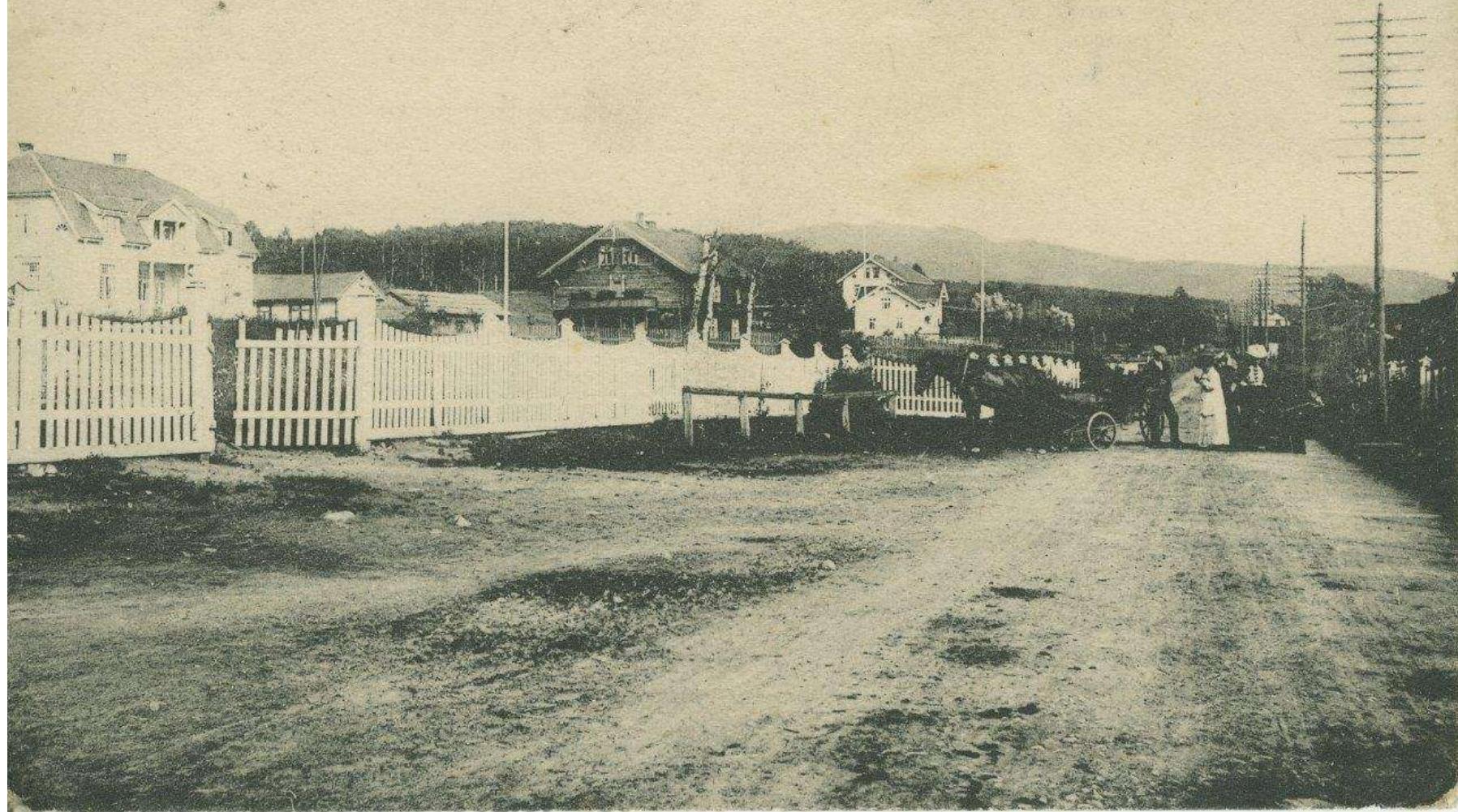

MINØ.44648

Augedalsbro, Brandbu ca. 1890

Parti av Brandbu.

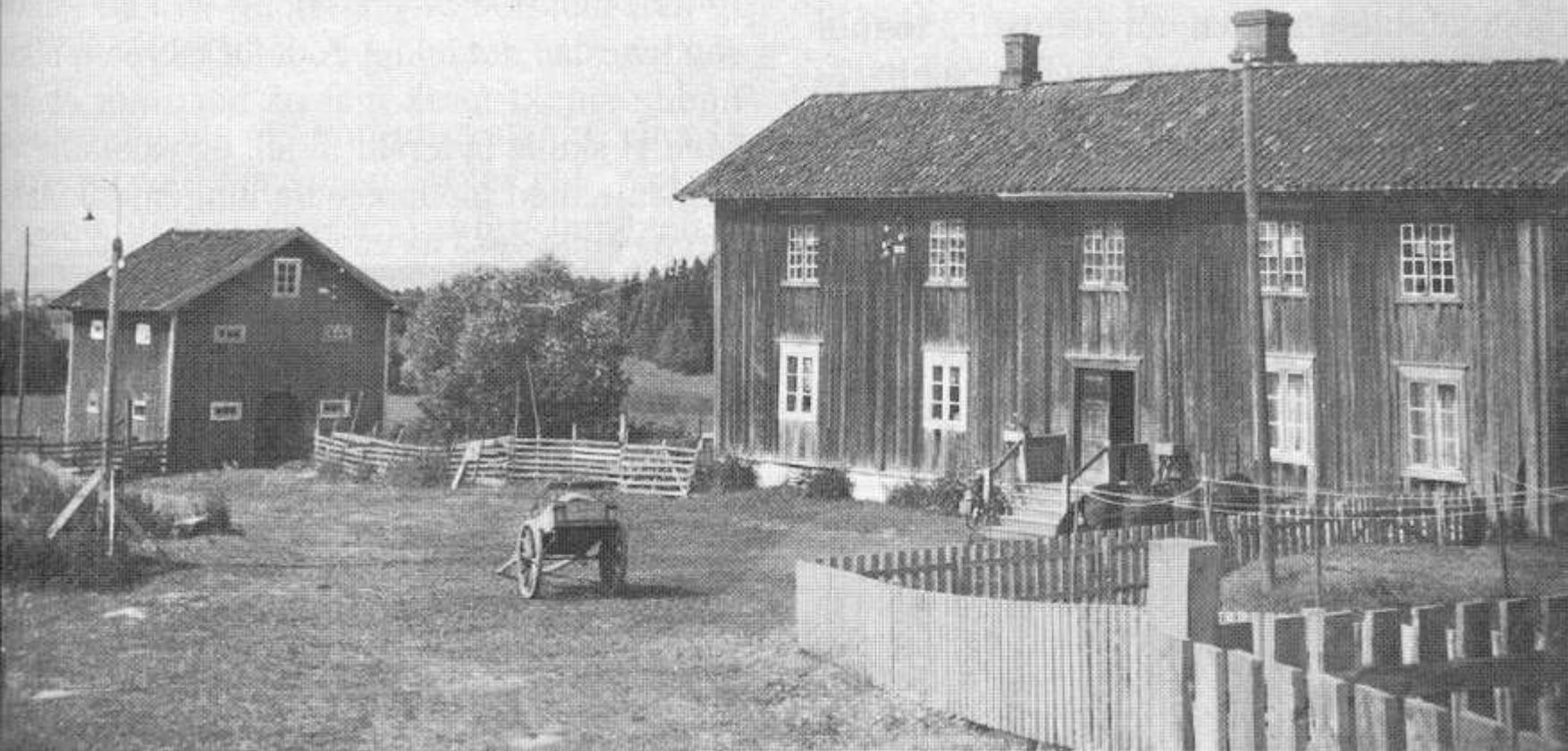
Ca 1910-15

Rappstad, Vang 1900-10

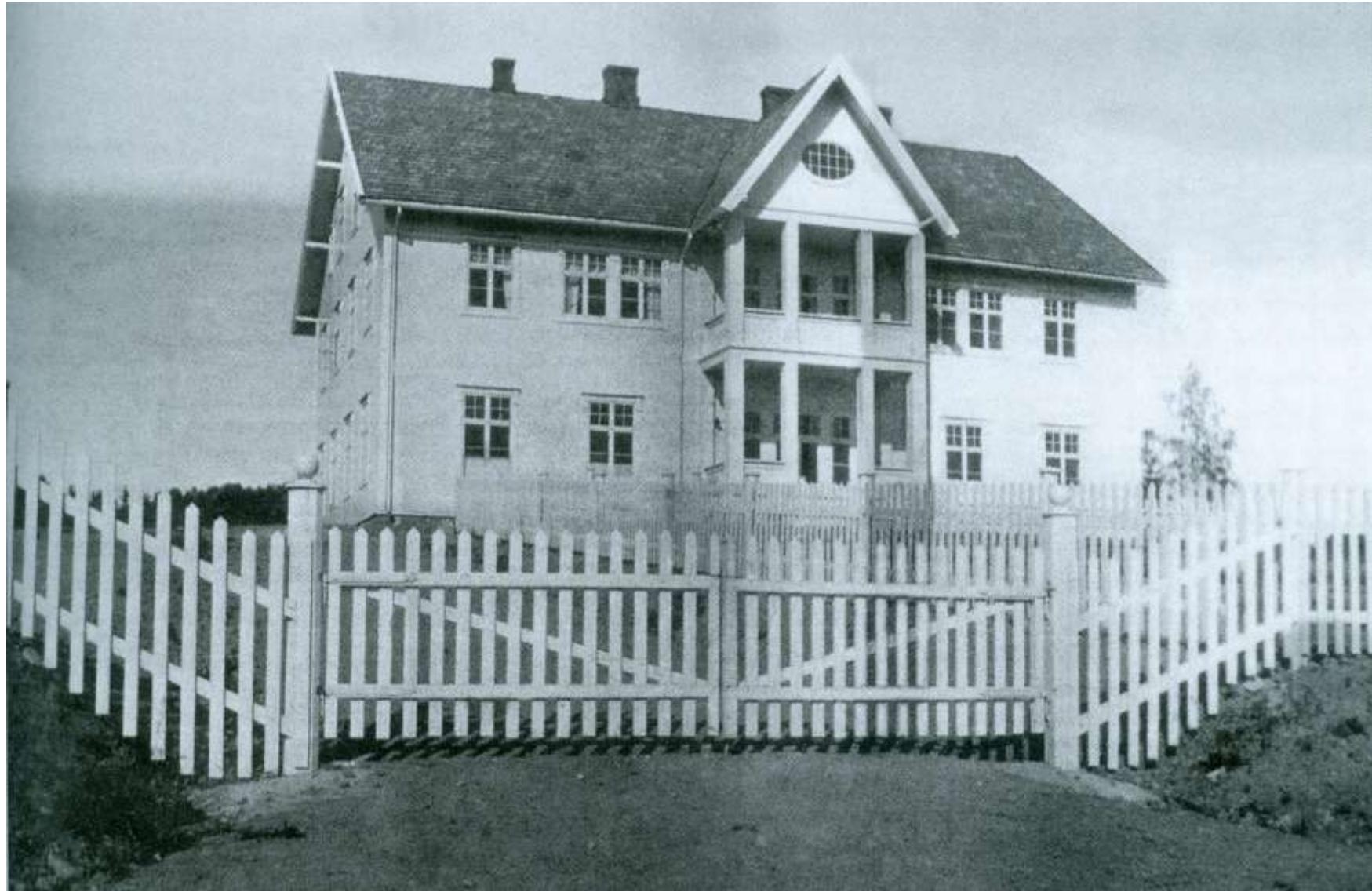
Vang bygdebok

Nedre Bjørtomten 1935

Vang bygdebok

Dæhli skole

Nes og Helgøya mot år 2000. Nes historielag 1999

Bureisingsbruk med hage, Rendalen

MINØ.22855

Lille Tjernli Ringsaker

Rajele, Finnskogen

Solide grindstolper, Os

Jernbanen var nok forbildet, men nå er kravet til kvalitet sterkt redusert!

MINØ.3

Egentlig strengt forbudt! Eller er det en invitasjon: Kyss meg over gjerdet!

